

UPPSALA
UNIVERSITET

forskning om funktionshinder pågår

NR 1/2021

Många unga med intellektuell funktionsnedsättning saknar sysselsättning 12

TEMA:
Intellektuell
funktions-
nedsättning

Bättre samverkan kring
äldre med intellektuell
funktionsnedsättning behövs

3

Ny forskning om särskolan
fyller ett tomrum

6

Grundskolan har
svårt att ta hand om
individintegrerade elever

10

Ny forskning om särskolan
fyller ett tomrum **6**

Grundskolan har
svårt att ta hand om
individintegrerade elever **10**

Många unga med intellektuell
funktionsnedsättning
saknar sysselsättning **12**

Innehåll

Autism och ADHD vanligt hos barn med Cerebral Pares.....	2
Bättre samverkan kring äldre med intellektuell funktionsnedsättning behövs	3
Ny forskning om särskolan fyller ett tomrum.....	6
Internetanvändning svår för unga med intellektuell funktionsnedsättning.....	9
Viktigt med rätt stöd för att planera sina dagliga uppgifter	9
Grundskolan har svårt att ta hand om individintegrerade elever.....	10
Många unga med intellektuell funktionsnedsättning saknar sysselsättning.....	12
Axplock från läsarundersökningen	14
Hallå där!.....	15
Kalender.....	16

Autism och ADHD vanligt hos barn med Cerebral Pares

► Cerebral pares (CP) påverkar rörelseförmågan. CP beror på att hjärnan har fått en skada någon gång innan två års ålder, och är den vanligaste orsaken till rörelsenedsättning hos barn. Barn med CP har ibland också andra funktionsnedsättningar som nedsatt syn eller hörsel, intellektuell funktionsnedsättning och epilepsi.

Tidig undersökning kan ge bättre stöd

Autism och adhd är också vanligt vid CP. I en avhandling från Göteborgs universitet har Magnus Pählman undersökt en hel population av barn med CP för att se hur vanligt det är att de även har adhd eller autism. Avhandlingen ”Autism and ADHD in children with cerebral palasy” visar att av de undersökta barnen med CP hade 3 av 10 adhd och att även 3 av 10 hade autism. Författaren rekommenderar att barn med CP undersöks för att ta reda på om de har tecken på adhd eller autism, eftersom en tidig diagnos gör att barnen kan få rätt stöd. Författaren konstaterar också att det behövs mer forskning för att förstå varför det är så vanligt med adhd och Autism hos barn med CP. *

Undersök barn med CP för att se om de även har adhd eller autism, säger forskaren Magnus Pählman.

Du kan ladda ner avhandlingen på gupea.ub.gu.se.

Foto: Josefin Bergenholtz

Bättre samverkan kring äldre med intellektuell funktionsnedsättning behövs

Äldre med intellektuell funktionsnedsättning får sällan det stöd av vården och omsorgen de behöver. Regioner och kommuner skulle behöva samverka bättre när det gäller äldre med intellektuell funktionsnedsättning.

Medellivslängden för personer med intellektuell funktionsnedsättning har allt eftersom ökat. Det betyder att allt fler uppnår pensionsålder. Dessa personer har ofta komplexa både somatiska och psykiatriska omsorgsbehov. Detta ställer delvis nya krav på vården och socialtjänsten.

Gerd Ahlström, Ingrid Runesson och deras kollegor har nyligen avslutat ett projekt där de undersökte hur samverkan kring att ge den här gruppen vård fungerar, och i vilken utsträckning de äldre deltog i planeringen av vård- och omsorgsinsatser.

– Målet med projektet var egentligen att intervjua de ansvariga på regionnivå, säger Gerd Ahlström. Det finns överenskommelser mellan regionen och

”En fungerande samverkan kan inte hänga på att enskilda individer är så avgörande. Det måste finnas en struktur.”

kommuner för hur äldre med omfattande behov ska kunna få sina behov tillgodosedda, och vi ville peka på goda exempel på bra överenskommelser och bra utvecklingsprojekt när det gäller dessa personer.

Blev ett annat projekt än det var tänkt

Men det visade sig svårare än väntat att hitta personer att intervjua. Många tyckte att det var ett jätteintressant projekt, men att de själva inte hade något att bidra med.

– Det slutade med att vi intervjuade sju personer som jobbade med hur kommuner och regionen samverkar kring den här gruppen, varav en arbetade konkret med att utveckla denna samverkan.

Därför vinklade forskarna om projektet och tog även fram en enkät som gällde samverkan till medicinskt ansvariga sjuksköterskor och sjuksköterskor som arbetar inom LSS-verksamhet.

Frågorna gällde om det finns överenskommelser om att samverka kring äldre personer som har intellektuell funktionsnedsättning och hur den samordnade individuella planeringen (SIP) av deras vård och omsorg genomförs.

Allt fler med intellektuell funktionsnedsättning blir gamla. Det ställer nya krav på vården.

Grupp med mycket samsjuklighet – viktigt med samverkan

I tidigare studier har forskare visat att denna grupp ofta kommer mer eller mindre akut till specialistvården med sina besvär. Deras vård är alltså ofta oplanerad. Det är också en grupp som har svårare än de flesta andra patienter att klara av besök på sjukhus, och att ta in information om vad som händer.

Det finns ett lagkrav på att hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska organisera samverkan när det gäller alla personer som har omfattande behov av sjukvård och omsorg.

– Sammantaget bekräftar lagstiftningen hur viktigt det är att sårbara personer med omfattande behov av både omsorg och sjukvård ska få dessa uppfyllda genom att de berörda verksamheterna inom kommunen och regionen samverkar, säger Ingrid Runesson.

Extra svårt samverka med psykiatri

Studien visar att sköterskorna tycker att det var svårast att samverka med psykiatri.

– De tycker inte psykiatri prioriterar samverkan, vilket även en tidigare studie visat. Dessa forskare visade att när samverkan fungerar beror det ofta på personliga kontakter, att sjuksköterskan känner någon inom psykiatri, säger Gerd Ahlström.

När den personen slutar så försvinner också samverkan.

– En fungerande samverkan kan inte hänga på att enskilda individer är så avgörande. Det måste finnas en struktur.

Riktlinjer som kanske finns och kanske följs

Forskarna konstaterade att det inte fanns särskilda riktlinjer för hur samverkan ska ske för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

– Vi tyckte det var anmärkningsvärt att så många av de sjuksköterskor vi intervjuade inte tyckte att det behövdes särskilda riktlinjer för de komplexa problem de möter. Andra äldre kan tala för sig själva på ett sätt den här gruppen inte kan, och de har generellt ett helt annat nätverk som kan ge dem stöd med att framföra sina behov, säger Gerd Ahlström.

Det är viktigt att förbereda möten med äldre som har en intellektuell funktionsnedsättning på ett sätt så de äldre förstår vad som händer. Den typen av planering saknas ofta, säger forskaren Gerd Ahlström.

Äldre med intellektuell funktionsnedsättning har ofta svårare att ta in information än andra äldre. Det måste vården ta hänsyn till och planera för.

Det gör att det är lätt att missa de problem den här gruppen har, vilket kan leda till att problemen blir värre.

– Kanske kan det förklara det ökade antalet oplanerad vårdbesök, säger hon.

Vissa verksamheter är väldigt medvetna om att det behövs tilläggsriktlinjer, just eftersom många fler idag i denna grupp blir gamla.

– Men på strategisk nivå framkom det inte i studien att det finns sådana tilläggsriktlinjer eller att de användes, säger Ingrid Runesson.

Måste involvera brukarna

Det ska alltså finnas en samordnad individuell plan för brukaren, en så kallad SIP. Enligt lag ska brukare som behöver insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården delta i utformandet av en sådan plan. Där ska även anhöriga erbjudas att delta.

– Så vi blev förvånade när det visar sig att i hälften av fallen är inte brukaren med när planen utformas, säger Gerd Ahlström.

Detta skiljer sig från vad andra studier visat om den övriga äldrevården, konstaterar hon.

– Det är inte acceptabelt att brukarna inte blir involverade. Hur ska de annars få rätt bemötande och exempelvis förstå varför de måste ta prover eller åka till sjukhuset för en EKG?

Det är oerhört viktigt att se till att brukaren förstår varför det som händer händer, konstaterar de båda forskarna.

– Trots en stressad vård- och omsorgsvardag måste de som kallar till dessa möten för samordnad individuell plan förbereda dem väl, säger Ingrid Runesson. De behöver avsätta mer tid och erbjuda brukaren kommunikationshjälpmedel. De behöver också i god tid innan mötet göra brukarna införstådda med att mötet är till för dem.

Forskarna skulle gärna se mer forskning som studerar detta område.

– Hur resonerar man? Vilka försök har man gjort? Vilka brukare får delta? Är det de som har en mild intellektuell funktionsnedsättning och kan prata för sig själva och förstå vad som pågår utan att få stöd i kommunikationen?

Resultatet från projektet finns beskrivet i artikeln ”Collaboration and guidelines for the coordination of health care for frail older persons with intellectual disability: A national survey of nurses working in municipal care”, publicerad i Nursing Open. *

Du kan läsa artikeln på onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/nop2.753.

Foto: Ylva Nilsson

Ny forskning om särskolan fyller ett tomrum

Särskolan är en skola för elever med intellektuell funktionsnedsättning.

Det finns lite kunskap om hur särskolan fungerar.

Nu har forskare skrivit en bok om hur särskolan fungerar.

Det finns tydliga riktlinjer för vad grundsärskolan och gymnasiesärskolan ska åstadkomma. Men kunskapen är begränsad om både hur de som arbetar på särskolan uppfattar sitt arbete och hur de elever som går där ser på sin situation.

Den nyligen utkomna boken "Utbildning och undervisning i särskolan – forskningsinsikter möter lärar- och eleverfarenheter" behandlar just detta. Den bygger på två forskningsprojekt finansierade av stiftelsen Sävstaholm, "En särskild

skola? Undervisning och lärande i särskolan" som genomförts med Karlstad universitet som bas, respektive "Aktiva medborgare med stort självbestämmande? Om hur gymnasiesärskolan realiserar demokratiuppdraget och förbereder eleverna inför inträdet i vuxenlivet", som genomförts vid Högskolan i Halmstad.

Forskning om funktionshinder pågår har intervjuat Kerstin Göransson, Magnus Tideman och Kristina Szönyi, som alla tre varit med att skriva boken.

För personer med intellektuell funktionsnedsättning kan det vara ett oöverstigit problem att välja mat i affären. Därför behöver skolan hjälpa dem att träna förmågan att fatta beslut.

Fostr till aktiva medborgare

En viktig del av skolans uppgift är att ge eleverna så goda förutsättningar som möjligt att bli aktiva medborgare. I och med reformen 2013 ska gymnasiesärskolans ha en tydligare inriktning på teoretiska kunskaper och på att förbereda eleverna för att kunna delta i arbetslivet om de efter skolan skulle vilja det.

– De lärare vi intervjuade tyckte att det är en bra målsättning, säger Magnus Tideman. Men de såg också en risk med att de inte hinner förbereda de elever som har svårare funktionsnedsättningar tillräckligt för livet efter skolan.

För eleverna är det ofta inte realistiskt att söka lönearbete efter gymnasiesärskolan, så de behöver andra färdigheter.

– Lärarna känner att det viktigaste där är att trygga övergången för dessa elever från skolan till det som kommer sen. Hur ser jag som lärare till att de har en meningsfull sysselsättning och försörjning när de slutar skolan?

”Lärarna känner att det viktigaste där är att trygga övergången för de här eleverna från skolan till det som kommer sen. Hur ser jag som lärare till att de har en meningsfull sysselsättning och försörjning när de slutar skolan?”

Stödja förmågan att fatta beslut

Enligt läroplanen ska skolan stötta eleverna i att kunna ta beslut om frågor som påverkar deras liv. Det kan gälla allt från att behärska vardagliga aktiviteter som att gå till butiken och välja middagsmat som man själv kan tillreda till att rösta i val.

– På vissa skolor arbetar man medvetet med att öka elevernas beslutskapacitet, säger Kristina Szönyi. Men eftersom målen kring detta är så tydligt framskrivna behöver strategierna utvecklas på andra skolor. Det här är ett område där skolorna skulle behöva stöd, exempelvis från Skolverket.

Intervjuer med assistenter på några skolor stärkte denna bild.

Hur skapar vi en skola där alla är inkluderade, frågar sig forskarna.

– De tyckte att det nu fanns mindre tid än tidigare till aktiviteter som stödjer elever att göra val.

De intervjuade assistenter menade att de tidigare haft större möjlighet att stödja eleverna med den typen av färdigheter.

Viktigt med rätt möjligheter att kommunicera

Forskarna konstaterade att för att eleverna ska kunna delta i olika typer av beslutsfattande är det viktigt att de får bra möjligheter att kommunicera.

– Det kan exempelvis handla om att någon behöver kommunikativa hjälpmedel eller en teckenspråkskunnig pedagog, säger Kristina Szönyi. När det finns pedagoger som behärskar kommunikationsstöd så kan eleven delta på ett helt annat sätt.

Det behövs ett helhetsgrepp på skolväsendet

Forskarna skulle väldigt gärna se mer praktisk forskning, och att den görs tillgänglig.

– Det krävs ett intresse att finansiera den typen av forskning, säger Magnus Tideman. Men vi forskare måste också tänka på att inte bara publicera våra resultat i engelskspråkiga vetenskapliga artiklar. Vi har skrivit den här boken just för att forskningen ska kunna bidra till att utveckla särskolan.

Forskarna är överens om att de frågor kring grundsärskolan och gymnasiesärskolan som de lyfter inte går att lösa genom att enbart fokusera på särskolan.

– Vi måste prata om hela skolväsendet, säger Kerstin Göransson. Hur ska det se ut så att alla ska inkluderas? Vi måste ta ett samlat grepp om vägen till en inkluderande utbildning, inte göra speciallösningar för att skolan inte kan möta behoven en eller annan grupp har.

Utbildningsmiljön varierar

Som en del av projektet ”En särskild skola? Undervisning och lärande i särskolan” skickades en enkät ut till alla lärare i grundsärskolan och gymnasiesärskolan samt till lärare till elever med intellektuell funktionsnedsättning som är integrerade i grundskolan och gymnasiet. Syftet var att ta reda på just hur undervisningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning faktiskt ser ut.

Resultaten från enkätstudien visar bland annat att lärarna anser att undervisning i grund- och gymnasiesärskolan i större utsträckning utgår från ett helhetsperspektiv på elever än vad undervisningen på grundskolan och gymnasiet gör.

– Svaren visar också att lärarna anser att grund- och gymnasieskolan borde ta efter särskolan när det gäller detta, säger Kerstin Göransson.

De flesta lärarna anser att personlighetsutvecklande kunskaper är viktigast för eleverna i särskolan. Bara en liten andel av lärarna anser att det viktigaste är kunskaper som har att göra med demokrati och likvärdighet.

Liten samverkan mellan skolformerna

Forskarna konstaterade att det är ovanlig att lärare i särskolan och lärare i den vanliga skolan samverkar.

– Men flera av de lärare som svarade på enkäten skulle vilja ha mer samverkan, säger Kerstin Göransson.

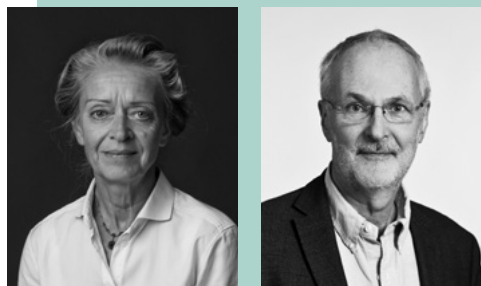
De kunde också se att lärare i grundskolan som har elever med intellektuell funktionsnedsättning individintegrerade i deras klass har högre förväntningar på deras kunskapsutveckling än vad

lärare i grundsärskolan har. Lärarna i grundsärskolan, å andra sidan, uppgav i större utsträckning att de fokuserade på elevers sociala delaktighet och gemenskap i klassrummet.

Stora skillnader mellan olika klassrum

I en annan del av projektet besökte forskarna ett antal högstadier i grundsärskolan för att studera hur undervisningen i praktiken fungerade där.

– Dessa fallstudier ger en mer nyanserad bild och visar variationer mellan de undervisningsmiljöer eleverna möter, säger Kerstin Göransson. I vissa klassrum ser vi att kunskapsförmedlingen är i fokus, i andra klassrum är det gemenskapen mellan eleverna. Vi ser också klassrum där fokus är på att undervisningen ska ge eleverna kunskaper de kan ha nytta av, och klassrum där lärarens omsorg om eleverna är i centrum. *

Boken är utgiven av Natur & Kultur, och går att beställa på www.nok.se

Foto: Andreas Reichenberg & Magnus Karlsson

Det finns stora variationer mellan de undervisningsmiljöer eleverna i särskolan möter. Fokuset för undervisningen kan exempelvis vara kunskapsförmedling, gemenskap mellan eleverna, kunskaper eleverna kan ha nytta av, eller omsorgen om eleverna.

Viktigt med rätt stöd för att planera sina dagliga uppgifter

► Barn och ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning har svårigheter med sina dagliga planeringsuppgifter. En förbättrad planeringsförmåga kan öka deras självständighet och ge dem större möjligheter att vara delaktiga i vardagen.

Lisa Palmqvist från Linköpings universitet har skrivit avhandlingen ”Time to Plan. How to support everyday planning in adolescents with intellectual disability” där hon undersökt hur man kan stödja och förbättra planeringsförmågan hos ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning.

Anpassa stödet till individen

Ett sätt att kompensera för bristande planeringsförmåga är att ungdomarna får träna upp specifika planeringstrategier de kan använda. Ett annat sätt är att ge externt stöd i form av hjälpmedel. I avhandlingen undersökte författaren hur ett externt stöd användes i en vardaglig planeringssituation. Lisa Palmqvist undersökte också om ungdomarna kan förbättra sin planeringsförmåga med hjälp av ett kognitivt träningsprogram för vardagsplanering och vilken roll olika livserfarenhet ungdomarna har spelat. Avhandlingen bidrar med kunskap om hur det går att kombinera olika sätt att kompensera för bristande planeringsförmåga utifrån olika individers förutsättningar. *

Du kan ladda ner avhandlingen på liu.diva-portal.org

Internetanvändning svår för unga med intellektuell funktionsnedsättning

► Internet används för en mängd aktiviteter i vardagen, inte minst bland ungdomar. Ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning behöver stöd för att kunna vara delaktiga på internet. Kristin Alfredsson Ågren från Linköpings universitet har i sin avhandling ”Internet use and digital participation in everyday life: Adolescents and young adults with intellectual disabilities” valt att undersöka hur internetanvändning och digital delaktighet fungerar i vardagen för ungdomar och unga vuxna med olika grader av intellektuell funktionsnedsättning. Hon har intervjuat ungdomar för att se vilken tillgång de har till digitala enheter och undersökt hur de använder enheterna.

Många har surfplattor men har svårt att hantera tekniken

Resultaten visar bland annat att ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning har mindre tillgång till digitala enheter än andra ungdomar, och att de har svårt att hantera den digitala tekniken och miljön. Uppdateringar av appar och program ställer till exempel ofta till problem för dem. Men resultaten visar också att det är vanligare att unga med intellektuell funktionsnedsättning har surfplattor och att de oftare spelar spel än andra unga. Föräldrar till unga med intellektuell funktionsnedsättning är också mindre oroade över de negativa konsekvenserna av att deras ungdomar är ute på nätet jämfört med andra föräldrar.

Avslutningsvis påpekar författaren att det finns en digital eftersläpning för gruppen, men att det också finns stora möjligheter om de unga får mer stöd att utveckla sin digitala kompetens. I ett projekt sprids nu resultaten från avhandlingen till personal som arbetar med målgruppen, som ett sätt att öka den digitala delaktigheten. *

Du kan ladda ner avhandlingen på liu.diva-portal.org

Foto: Charlotte Perhammar, Linköpings universitet

Grundskolan har svårt att ta hand om individintegrerade elever

Elever med lindrig intellektuell funktionsnedsättning ska få gå i den vanliga skolan om de vill. Men det är svårt för dem att få rätt stöd. Därför måste de kanske gå i särskolan även om de inte vill.

Elever med en lindrig intellektuell funktionsnedsättning har rätt att välja om de ska gå i grundsärskolan eller som individintegrerade i grundskolan. Det senare betyder att de går i en vanlig grundskoleklass men läser enligt grundsärskolans läroplan.

Men möjligheten för eleverna och deras föräldrar att välja är i praktiken betydligt mer kringskuren än den bör vara. Grundskolan har ofta svårt att erbjuda det stöd individintegrerade elever skulle behöva, och lärarna har svårt att hinna med att planera sin undervisning så det passar dessa elever.

Specialläraren och specialpedagogen Anna-Lena Andersson har intervjuat lärare om hur de upplever att det är att undervisa dessa barn. Hon har även intervjuat föräldrar vars barn fått diagnosen lindrig intellektuell funktionsnedsättning och som inför eller under högstadiet valt att flytta sina barn till grundsärskolan. Resultaten presenterade hon i sin avhandling "Utbildningssituationen för elever med lindrig intellektuell funktionsnedsättning – lärares och föräldrars perspektiv" från Mälardalens högskola.

Svår situation för familjen

Anna-Lena Andersson kunde konstatera att processen att utreda barnen är påfrestande för familjen, inte minst föräldrarna.

– De får sitta i möten med läkare och lärare som uttalar sig om deras barns svårigheter. Det tycker de givetvis är jättejobbigt.

Vissa föräldrar accepterade inte utredningen och ville ha en omprövning.

– Det stämde inte med deras bild av sitt barn att det skulle ha en intellektuell funktionsnedsättning.

Skolorna lovade saker de inte kunde hålla

De föräldrar Anna-Lena Andersson mötte ville helst låta barnen fortsätta i grundskolan som individintegrerade.

– "Nej, mitt barn ska inte gå i den där särskolan!" var en ganska vanlig reaktion. När barnen erbjöds att stanna kvar i grundskolan och läsa enligt grundsärskolans läroplan så var det en lösning de kunde acceptera.

Inför övergången till högstadiet fick föräldrarna träffa lärare och rektor på högstadieskolan, som utlovade stöd och insatser.

– Föräldrarna tyckte det lät bra. Men sen visade det sig alltför ofta att de utlovade stödinsatserna uteblev.

Det uteblivna stödet fick didaktiska konsekvenser för barnen, som inte fick rimliga förutsättningar att klara studierna.

– Detta ledde till att föräldrarna inte såg någon annan lösning än att flytta sina barn till grundsärskolan.

Bättre stöd till föräldrarna

Ett av de tydligaste resultaten i Anna-Lena Anderssons avhandling var just att föräldrarna vill ha bättre och tydligare stöd. Men de önskade även en större förståelse från skolans sida i samtalen.

– Skolpersonalen är ju van att föra de här diskussionerna. Det är inte föräldrarna, och alla föräldrar kanske inte är så vana att prata för sig och sitt barn. När de kom hem kände de att deras egna

argument inte räcker till i diskussionerna. Så kanske skolpersonalen behöver tänka mer på hur de bemöter föräldrarna, som befinner sig i en väldigt utsatt situation.

Svårt för lärarna att hinna med

Men hon vill samtidigt påpeka att även lärarna ställs inför en svår situation.

– Det är svårt för lärarna att anpassa stödet. Det saknas ofta anpassade läromedel. Ibland använder de material för yngre barn. Men det är inte så kul att i högstadiet sitta med en mattebok med nallar i.

Lärarna blir också i praktiken tvungna att förbereda två lektioner, en för den individintegrerade eleven och en för resten av klassen.

– Lärarna är ganska pressade som det är, så man förstår att de har svårt att hinna med det.

Huvudmännen måste ge förutsättningar

Hon konstaterar också att lärarna ofta saknar kunskap om hur de kan anpassa lektioner och hur de kan bemöta dessa elever.

– Lärarna pratade om att de ville samarbeta mer med speciallärare och specialpedagoger, och kanske med lärare i andra ämnen i skolan. Kanske även att samverka mellan grundskolan och grundsärskolan. Så lärarna har idéer.

Hon konstaterar att det är skolans huvudmän som måste ge organisatoriska förutsättningar för skolorna och lärarna att arbeta med integrerad undervisning.

– Det är de som måste se till att lärarna får den tid och de förutsättningar de behöver för att ta hand om de individintegrerade eleverna på ett bra sätt. *

Du kan ladda ner avhandlingen på www.diva-portal.org

Foto: Anna-Lena Andersson

Det är en utmaning för lärare i skolan att anpassa undervisningen till elever som är individintegrerade. Dels måste de i praktiken förbereda två lektioner till varje lektion, dels saknas det ofta anpassat studiematerial.

Många unga med intellektuell funktionsnedsättning saknar sysselsättning

Ganska många personer med intellektuell funktionsnedsättning har svårt att hitta en sysselsättning de är nöjda med efter gymnasiesärskolan. Skolan och myndigheter behöver ge dem bättre stöd så de kan hitta en sysselsättning de är nöjda med.

Nästan var fjärde ung person med intellektuell funktionsnedsättning som gått gymnasiesärskolan saknar känd sysselsättning när de gått ut skolan, det vill säga varken arbetar, utbildar sig eller har en daglig verksamhet. Forskaren Renée Luthra vid Högskolan i Halmstad har kartlagt gruppen för att försöka förstå varför.

– Vi vet egentligen väldigt lite om den här gruppen. Jag kan se att det är en varierad grupp med individer som har olika egenskaper, önskemål och förutsättningar för att ha en sysselsättning. Men ännu mer betydelsefullt är interaktionen mellan individerna och miljön runtomkring. För att förstå deras situation måste vi känna till de faktorer och processer som omger dessa personer.

Unga med intellektuell funktionsnedsättning som vill borde få möjlighet att prova ett riktigt jobb, säger forskaren Renée Luthra.

Vill ha ett riktigt jobb

I princip är arbetsmarknaden öppen för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Men de kan ha svårt att ta sig in där. Då är daglig verksamhet ett alternativ, och något många uppmuntras söka sig till. Men det passar inte alla.

– Det gäller kanske särskilt de med en lindrig nedsättning. De tycker att det inte är något riktigt jobb, att de kan mer och vill ha en riktig sysselsättning. Och att de vill tjäna egna pengar.

Att studera vidare är även det ofta en svårframkomlig väg, säger hon.

Slussas mot daglig verksamhet

Många av de som Renée Luthra intervjuade tyckte det var svårt att navigera i stödsystemen, som de ofta upplevde som förvirrande.

– De tycker att de har svårt att få det stöd de önskar, och bemötandet från samhället och olika delar av stödsystemet är inte alltid så bra.

Hon tycker sig också se att det finns en förväntan från myndigheter och inom stödsystemet på vilken väg personer som gått gymnasiesärskolan ska gå.

– Kontakterna med vissa myndigheter de hade innan de gick ur skolan upplevde ungdomarna handlade mycket om att ”ja, du klarar ju inte ett arbete, så det blir daglig verksamhet.”

Skolan behöver ge bättre stöd till individen

Den generaliseringen kände ungdomarna även från skolans sida.

– De som gick gymnasiesärskolan upplevde det som att skolan sa "antingen är det daglig verksamhet eller så är du arbetslös".

Även om många unga med intellektuell funktionsnedsättning varken arbetar, utbildar sig eller har en daglig verksamhet så är det ändå relativt få som känner sig ensamma. Men deras ekonomi är ofta knapp, vilket begränsar deras möjligheter att delta i samhället.

Renée Luthra kommer tillbaka till hur viktigt det är att se individen.

– Det är viktigt att försöka fånga upp och ta vara på individens önskemål och drivkrafter. Skolan skulle kunna förbereda de unga bättre för de olika alternativ som finns, och inte bara slussa in alla i daglig verksamhet. De som vill det bör också få chansen att testa ett arbete kan man tycka.

Många har ett socialt nätverk

Det påverkar givetvis de ungas liv att varken ha ett arbete, studera eller ha en daglig verksamhet.

– En sysselsättning ger ett socialt nätverk genom arbetsplatsen, och en tillhörighet till samhället. Har de inte sysselsättning har de inte samma möjligheter till en inkomst, och kan inte delta på samhällets arenor på samma villkor som andra i deras ålder.

Men hon kunde också se att många inte var ensamma.

– De flesta av de jag intervjuade hade pojkvän eller flickvän, och hade nära vänner. Familjen spelar en stor roll.

Samtidigt är den nära relationen till familjen problematisk.

– Som ung vuxen försöker man bli mer självständig. Men personer i den här gruppen är i många fall också beroende av hjälp av sin familj.

Ekonomi en stor fråga

Hon kunde se att personerna i den här gruppen har många olika former av ekonomisk ersättning.

– Det är väldigt vanligt att de får aktivitetsersättning. Andra får exempelvis ersättning kopplad till arbetsmarknadspolitiska program, föräldrapenning

eller socialbidrag. Denna spridning visar också att individerna i den här gruppen befinner sig i väldigt olika situationer.

Många av de Renée Luthra intervjuade sa att det var tufft ekonomiskt.

– Pengar är en viktig fråga för den här gruppen. De vill ha en stabil ekonomisk situation. Men de får ganska dåligt stöd och inte alltid möjligheter att kunna komma dit, exempelvis genom att skaffa sig ett arbete.

Bättre samverkan tidigare

Renée Luthra skulle gärna se en bättre och tidigare samverkan mellan exempelvis skolan och aktörer inom LSS-verksamhet och Arbetsförmedlingen. Då skulle de unga vuxna redan när de går ut skolan ha de kontakter med myndigheter och andra aktörer de behöver för att få så bra möjligheter som möjligt att skaffa sig en sysselsättning de är nöjda med.

– En väg är att öka användningen av lönebidrag och andra incitament för arbetsgivare att anställa dem.

Renée Luthras avhandling heter "Falling through the cracks – A study on young adults with intellectual disability not involved in employment, education or daily activity". *

Du kan ladda ner avhandlingen på www.diva-portal.org.

Foto: Magnus Karlsson

Axplock från läsarundersökningen

► Redaktionen för Forskning om funktionshinder pågår genomförde i höstas en läsarundersökning, och vi tänkte nu dela med oss av en del av resultaten därifrån.

Många fler än prenumeranterna läser tidningen

Ett intressant svar är att hälften av de som svarat säger att de sprider tidningen vidare. Det tycker vi är jätteroligt. Ni som sprider den vidare får väldigt gärna tipsa om att den som vill ha en egen prenumeration bara behöver höra av sig till kansliet för Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala universitet.

Svaren pekar på att läsarna finns inom många olika verksamheter. Få läsare verkar vara studenter, något vi kanske ska fundera på hur vi kan förbättra. Det finns också en stor spridning på hur länge våra läsare prenumererat, med några som följt oss i över femton år.

Den tillgängliga pdf:en är populär

Ungefär hälften av de som svarat har behov av och använder den tillgänglighetsanpassade pdf-versionen av tidningen. Även om det är självklart att en tidskrift som Forskning om funktionshinder pågår ges ut i en tillgänglighetsanpassad version så är det ett väldigt tydligt kvitto på hur viktigt det är.

Variation – uppskattad och efterfrågad

Det är inte förvånande att många läsare uppskattar att ta del av forskning inom de områden de är speciellt intresserade av. Men många påpekar även att de tycker det är intressant att läsa om forskning inom områden de inte känner till så mycket om.

Det finns också ett stort antal önskemål från läsare om målgrupper, ämnesområden och perspektiv som de tycker att vi borde skriva mer om, och några som de tycker vi skriver mer än tillräckligt om. Vi kommer ta med oss den listan till kommande redaktionsmöten, och fundera på hur vi bäst tillmötesgår så många av önskemålen som möjligt inom ramen för vårt uppdrag och det utrymme vi har till förfogande.

Avslutningsvis vill vi tacka alla som tog sig tid att besvara läsarundersökningen! ✨

Annons ▼

Norrbacka-Eugeniastiftelsen utlyser anslag till forskning

Inom området forskning rörande personer med varaktig fysisk rörelsenedsättning kan anslag sökas till:

- Forskning som är nyskapande och bedrivs med hög vetenskaplig kvalitet, samt i vissa fall till utvecklingsarbete och försöksverksamhet.
- Forskning som förbättrar situationen för målgruppen barn, ungdomar, vuxna med varaktig fysisk rörelsenedsättning och tvärvetenskapliga projekt välkomnas särskilt.

Läs gärna på webbplatsen, där det finns redovisningar av vilka ansökningar som tidigare beviljats anslag. Anslag ges endast undantagsvis till grundforskning.

Ansöka ska vara stiftelsen tillhanda senast den 30 april 2021. Ansökningsblankett kan hämtas på www.norrbacka-eugenia.se

Hallå där!

Susanna Laurin är forsknings- och innovationschef på Funka. Hon har varit den svenska projektledaren för DA4YOU – Digital Accessability for You, som avslutades den 29 januari. Det är ett EU-finansierat forskningsprojekt som Funka genomför i samarbete med Mediehuset i Köpenhamn och brittiska East Anglia University i Norwich.

Vad har syftet med DA4YOU varit?

Fokus har varit på att få unga personer med funktionsnedsättning att med hjälp av digitala verktyg bättre kunna ta vara på sina rättigheter och kunna delta i samhällsdebatten på samma villkor som andra.

Vad har DA4YOU gjort?

Vi började med att undersöka hur väl FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning faktiskt har genomförts. Vi tittade på skolan, hade fokusgrupper med unga och gjorde andra undersökningar. Baserat på det så utformade vi fem korta utbildningar, som blev webbutbildningar på grund av pandemin.

Vi har tagit upp hjälpmedel, att det ibland finns bra funktioner inbyggda i telefonen utan att användaren vet om det. Det finns bra appar som man kan ladda ner och hjälpmedel som förskrivs.

Vi har också berättat om webbtillgänglighetsdirektivet. En viktig del i det är att alla som stöter på något som inte är tillgängligt kan ge återkoppling om det. Det är få som vet om det. Vi har också pratat om hur man ger bra återkoppling. Att man generellt får bättre resultat om man är trevlig, konstruktiv och tydlig, medan det sällan ger bra resultat att bara säga att detta suger.

De inspelningar vi gjorde av utbildningarna kommer leva kvar på webben. Vi hoppas det finns material där som andra organisationer kan använda.

”ibland finns bra funktioner inbyggda i telefonen utan att användaren vet om det”

Har du några kommentarer nu när projektet är slut?

Jag tror projektet ökat förståelsen mellan de olika målgrupper som varit med. Många är väldigt engagerade i sin egen funkisgrupp, men har kanske inte alltid så bra förståelse för andra grupper.

När vi genomförde pilotutbildningen upptäckte vi att de vi vände oss till ofta inte kände till grunderna i webbtillgänglighet, vilket förvånade oss. Eftersom deltagarna var så pass unga hade vi förväntat oss att de skulle vara duktiga på och vana vid att använda webben och olika hjälpmedel. Därför la vi till en modul som förklarar vad webbtillgänglighet är.

På grund av pandemin har alla utbildningar genomförts online. Det har gått bra, men förmodligen betyder det att vi inte har nått de som skulle haft allra mest nytta av utbildningarna. Vi har nått de som har en platta eller en dator, en internetuppkoppling, och lite förkunskaper. Men inte de som inte har det.

Vad är viktigt att jobba med när det gäller digital tillgänglighet?

Vi har kommit rätt långt med tekniken, och medvetenheten är mycket högre än för några år sedan. Den offentliga sektorn har hyfsad koll på att de ska följa en viss kodstandard och så. Men i exempelvis en kommun finns det många som publicerar på webben utan att vara utbildade kommunikatörer. Det är fullt förståeligt att de inte vet hur man skapar en tillgänglig pdf. Därför är det väldigt viktigt att exempelvis kommunen har bra stödmaterial. Och för att få rätt att publicera bör man i alla fall veta om att det finns målgrupper som har behov av tillgänglighet. ✱

Nästa nummer ...

... av Forskning om funktionshinder pågår utkommer vecka 21.

Kalendern 2021

Det är fortfarande många konferenser som är inställda, och fortfarande många av de som arrangeras som helt eller delvis är digitala. När det gäller hur konferenserna genomförs har vi valt att använda den beskrivning arrangören använt. Se de enskilda konferenserna för att ta reda på vad det innebär för den aktuella konferensen.

18 MARS

Sverige

Hörselnedsättning och kognition – konferens/webbinarium om aktuell forskning.

Arrangörer: Institutet för handikappvetenskap och Specialpedagogiska Skolmyndigheten.

Information: www.headcentre.se

6-7 MAJ

Dublin, Irland

9th ESPA Conference (European Spinal Psychologists Association).

Information: espaspinal.org

8-10 JUNI

Virtual conference

Trisomy 21 Research Society (T21RS).

Information: t21rs2021.com

17-18 JUNI

Riga, Litauen

International Conference on Neuropsychiatric Disorders.

Information: waset.org/neuropsychiatric-disorders-conference-in-june-2021-in-riga

6-8 JULI

Amsterdam, Nederländerna

Hybrid, på plats och online

6th IASSIDD Europe Congress (International Association for the Scientific Study of Intellectual and Developmental Disabilities).

Information: www.iassidd2021.com

24-27 AUGUSTI

Köpenhamn, Danmark

Nordic Meeting in Neuropsychology: From Cradle to Cognitive Reserve.

Information: nordicmeeting2021.com

2-4 SEPTEMBER

Sorbonne, Paris, Frankrike

World Conference Movement: Brain, Body, Cognition.

Information: www.movementis.com

16-17 SEPTEMBER

Malmö, Sverige

Habilitering i Sverige, Kvalitetskonferensen

Information: habiliteringsverige.se

UPPSALA
UNIVERSITET

Forskning om funktionshinder pågår är utgiven av Centrum för forskning om funktionshinder, Uppsala universitet, Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, Box 564, 751 22 Uppsala.

Flyttat eller bytt e-postadress? Meddela redaktionen: E-post cff@cff.uu.se eller telefon 018-471 64 45.

Ansvarig utgivare Päivi Adolfsson, tel. 018-471 64 45, paivi.adolfsson@cff.uu.se

Redaktör Kim Bergström, tel. 018-56 12 04, kim.bergstrom@ordvet.se · Lennart Köhler, tel. 018-56 12 03, lennart.kohler@ordvet.se · Karin Jöreskog, tel. 018-471 64 45, karin.joreskog@cff.uu.se · Karin Sonnander (konsult), tel. 018-471 61 69, karin.sonnander@pubcare.uu.se

Tidningsärenden Centrum för forskning om funktionshinder, 018-471 64 45, cff@cff.uu.se

Grafisk produktion Matador kommunikation, Uppsala.

Omslagsbild iStock

Bilder [Unsplash.com](https://unsplash.com) och iStock.

Tryck Exakta.

Tidningen ges ut fyra gånger om året. På Centrum för forskning om funktionshinderns hemsida kan man hitta alla tidigare nummer av tidningen: www.cff.uu.se/Tidskrift_/

ISSN 1103-1956